

COMPARATIVE ANALYSIS OF TURKISH AND UKRAINIAN
PHRASEOLOGICAL UNITS REPRESENTING THE CONCEPT «GOD»

Kerdivar Natalia,

South Ukrainian National Pedagogical University

Named after K. D. Ushynsky, Ukraine

ORCID ID: 0000-0001-8179-1972

Corresponding author: natadoktorfil@gmail.com

Turbarova Nadia,

South Ukrainian National Pedagogical University

Named after K. D. Ushynsky, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-5924-4902

Abstract. *The article analyzes phraseological units in Ukrainian and Turkish that nominate the concept "God," and considers the structural organization of semantic microfields in different language systems, which is fundamental for performing adequate translations. It has been discovered that for speakers from Muslim linguistic cultures, perceiving God as an absolute category is the basis of their worldview. In contrast, the Ukrainian linguistic worldview captures both a respectful and an ironic-sarcastic attitude, therefore phraseological units with this stylistic coloring cannot have equivalents in translation. This also applies to phraseological expressions that include, besides the lexeme "God," names of clerical ranks.*

Four main categories of core lexemes have been identified: state, relationship, activity, and characteristics. Within the phraseological semantic field of "state," the following semantic microfields are analyzed and described: wish, oath, surprise, curse, irritation. The phraseological units representing these are performative and, accordingly, have equivalents in Ukrainian. Overall, most Turkish phraseological units cannot be substituted with their Ukrainian equivalents containing the component "God" due to differences in the cultural and religious specifics of each ethnic group. Therefore, all units of Turkish phraseology can be divided into three groups. The first group includes stable expressions similar in meaning and communicative purpose. The second group consists of phraseological units without a complete equivalent in Ukrainian that include the component "God". The third group comprises linguistic units without equivalents in the target language.

Key words: *concept, phraseological unit, translation, linguistic worldview, performative.*

Received: 29 April, 2024

Revised: 10 May, 2024

Accepted: 15 May, 2024

How to cite: Kerdivar N., Turbarova N. (2024). Comparative Analysis of Turkish and Ukrainian Phraseological Units Representing the Concept «God». *Philological Treatises*, 16(1). [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16\(1\)-7](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16(1)-7)

Copyright: © 2024 by the authors. For open-access publication within the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC)

© Kerdivar N., Turbarova N., 2024

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ТУРЕЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ, ЩО РЕПРЕЗЕНТУЮТЬ КОНЦЕПТ «БОГ»

Кердівар Наталя,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського», Україна

ORCID ID: 0000-0001-8179-1972

Автор, відповідальний за листування: natadoktorfil@gmail.com

Турбарова Надія,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського», Україна

ORCID ID: 0000-0002-5924-4902

Анотація. У статті проаналізовано фразеологічні одиниці української та турецької мов, що номінують концепт «Бог». Розглянуто конструктивну організацію семантичних мікрополів у різносистемних мовах, що є основою для здійснення адекватного перекладу. З'ясовано, що для представників мусульманських лінгвокультур сприйняття Бога як абсолютної категорії є основою світобачення, тоді як в українській мовній картині світу відображено як шанобливе, так й іронічно-саркастичне ставлення, у зв'язку із чим фразеологічні одиниці із таким стильовим забарвленням не можуть мати відповідників при перекладі. Це стосується і фразеологізмів, які мають у компонентному складі, окрім лексеми «Бог», назви духовних санів.

Виокремлено чотири основні одиниці ядерних лексем: стан, взаємини, діяльність, характеристика. У межах фразеосемантичного поля «стан» розглянуто й описано семантичні мікрополя: побажання, клятва, здивування, прокляття, роздратування. Фразеологічні одиниці, які їх репрезентують, є перформативами і, відповідно, мають еквіваленти в українській мові. У цілому більшість фразеологізмів турецької мови не можуть бути замінені їх українськими відповідниками із компонентом «Бог» у зв'язку із розбіжностями в культурно-релігійній специфіці етносу. Таким чином, усі одиниці фразеології турецької мови можна розділити на три групи. До першої належать стійкі вирази близькі за значенням і за комунікативним призначенням. Другу групу складають фразеологічні одиниці, які не мають повного відповідника в українській мові із компонентом «Бог». Третя група представлена мовними одиницями, які не мають відповідників у мові перекладу.

Ключові слова: концепт, фразеологічна одиниця, переклад, мовна картина світу, перформатив.

Отримано: 29 квітня 2024 р.

Отримано після доопрацювання: 10 травня 2024 р.

Затверджено: 15 травня 2024 р.

Як цитувати: Кердівар Н., Турбарова Н. (2024). Компаративний аналіз турецьких та українських фразеологічних одиниць, що репрезентують концепт «Бог». *Філологічні трактати*, 16(1). [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16\(1\)-7](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16(1)-7)

Вступ

Починаючи з ХХ століття, зростає значення комунікації як містка у міжкультурних взаємодіях. Відповідно зростає і роль перекладу в сучасному світі, адже «... переклад покликаний забезпечити опосередковану двомовну комунікацію, яка за своїми можливостями має максимально наближуватися до звичної одномовної комунікації» (Білоус, 2013: 102). Таке суспільне призначення перекладу актуалізує одну з найсуперечливіших проблем перекладознавства: переклад має бути точним та/або повноцінним. Отже, з моменту виділення перекладознавства в окрему галузь

лінгвістики питання еквівалентності й адекватності перекладу гостро стоїть перед науковцями, особливо якщо мова йде про переклад фразеологічних одиниць (далі – ФО).

Фразеологізми є результатом й узагальненням багатовікового зовнішнього і внутрішнього комунікативного процесу нації, разом із тим вони як культурні коди фіксують у ментальності кожного представника етносу загальнонаціональну концептуальну картину світу, вагомим чинником якої є релігійні установки вербалізовані в мові, зокрема й у фразеологічному фонді. Відповідно, останнім часом зростає цікавість до досліджень, присвячених компаративному аналізу ФО різних мов.

Актуальність нашого дослідження визначається двома фактами: по-перше, через встановлення подібності й розбіжності способів концептуалізації дійсності в українській та турецькій мовах шляхом виділення функціонально-семантичних особливостей фразеологізмів в обох мовах вирішуються проблема перекладу ФО із компонентом «Бог»; по-друге, як у турецькому мовознавстві, так і в українському, наявна недостатність робіт, присвячених вивченню фразеології та пареміології Корану на ґрунті турецької мови (Покровська І., 2013: 70).

Мета нашої статті – на матеріалі турецьких та українських фразеологічних одиниць описати репрезентацію концепту «БОГ», проаналізувати їх функціонально-семантичні особливості для проведення порівняльного аналізу різних лінгвокультур; окреслити особливості перекладу турецьких фразеологічних одиниць із урахуванням різних компонентів лексичного значення, що формують різносистемні мовні картини світу.

Матеріали та методи дослідження

Від моменту виділення фразеології в окрему галузь мовознавства перед науковцями постала проблема визначення меж досліджуваного ними явища. Традиційно об'єкт вивчення цієї науки розглядають або «широко», залучаючи всі мовні одиниці, які характеризуються стійкістю й відтворюваністю, або «вузько» – це переважно ідіоми. Однак деякі дослідники (В. Архангельський, Р. Еккерт, Б. Татар, В. Ужченко) наголошують на неприпустимості такого погляду. В. Ужченко та Д. Ужченко була обґрунтована думка, що фразеологічний фонд української мови слід розглядати як «центр і периферію», де центр складають ідіоми, а периферію – стійкі, відтворювані одиниці типу тавтологій та ін. Така позиція здається нам правильною.

Таким чином, матеріалом для дослідження стали фразеологічні одиниці турецької мови із компонентом «Бог», які репрезентують однойменний концепт у ментальній свідомості носіїв мови. Вибірку цих одиниць було здійснено шляхом анкетування слухачів підготовчого відділення із Туреччини. Перед ними було поставлено завдання записати стійкі вирази із компонентом «Бог», які вони пам'ятають. Попередньо їх ознайомили із суттю ФО як мовного явища. Окрім цього, протягом року інофони вивчали найбільш уживані українські фразеологізми.

Аналіз анкет дозволив укласти список одиниць турецької фразеології, які зустрічалися хоча б один раз (99 ФО).

Такий підхід до відбору матеріалів для дослідження нам видається природовідповідним. Насамперед, мова є способом пізнання дійсності, у ній відображаються всі культурні реалії, зокрема уявлення про систему цінностей, моральних норм й ідеалів. Відповідно концепт «Бог» у національній концептосфері кожного народу є частиною цих морально-етичних законів. А фразеологізми в цьому випадку є одним з найкращих виразників мовної картини світу реципієнта. Окрім цього, великий шар фразеологічного фонду кожної мови має антропоцентричний характер. Національна концептосфера, яка є «... продуктом психічної діяльності людей, ... починає впливати на них. І кожний представник будь-якої нації – певною мірою продукт національної концептосфери» (Гайдаєнко І., 2011: 12). Концепт «Бог» є ментальною одиницею когнітивної сфери представників етносів, у нашому дослідженні – турків, де іслам має значний вплив на їх свідомість. Зауважимо що,

розуміння концепту «Бог» і вивчення семантики ФО із однойменним компонентом дає можливість описати їх як результат пізнання дійсності й відображення цього пізнання в мовному коді, а також представити комунікативні ситуації, де вони використовуються.

На ґрунті української мови матеріалом для дослідження були збірки народних прислів'їв та приказок С. Пилипчук, двотомний фразеологічний словник В. Білоноженко, збірник українських прислів'їв і приказок М. Номиса.

У процесі дослідження ФО української та турецької мов було використано такі методи: анкетування, лінгвокультурологічний та описовий аналіз, компаративний аналіз, який дозволяє виявити національно-специфічні риси одиниць фразеологічного фонду.

Обговорення

Підґрунтям для сучасних досліджень у царині фразеології стали збірки В. Смирницького, М. Костомарова, М. Номиса, І. Франка (на матеріалі української мови), Махмуда Кашгарського, Ахмеда бін Махмуда, Мауляна Шемседдіна (на матеріалі турецької мови).

Протягом ХХ століття створено декілька фразеологічних словників, укладачами яких є колектив авторів за редакцією В. Білоноженко, а також знані українські мовознавці – Л. Удовиченко, В. Ужченко, І. Олійник, Н. Батюк. М. Пазяком укладено декілька збірок українських прислів'їв та приказок. Варто зауважити, що ці збірки не містять паремій із компонентом «Бог» через історичний час їх створення.

Теоретичну основу сучасних досліджень з української фразеології закладено О. Потебнею, Б. Ларіним, Л. Удовиченко, М. Аліференко, В. Калашником, В. Ужченко, Д. Ужченко та ін.

На сучасному етапі розвитку досліджень у галузі фразеології проблему актуалізації концептів вивчали О. Селіванова, А. Емірова, Г. Малиновська, М. Сулова, М. Скраб, О. Яницька; окремі аспекти дослідження структури, семантики, функціонування фразеологізмів розкрито в наукових розвідках Н. Бабиц, М. Демського, С. Єрмоленко, Г. Дишлевої, О. Бешлей. Вивченню проблем перекладу фразеології Корану присвячено дослідження Т. Кондратюк; репрезентації концепту «Аллах» у турецькій мовній картині світу розглянуто В. Підводним, І. Покровською.

Кінець ХХ ст. та початок ХХІ століття для турецької фразеологічної лексикографії позначився підвищенням цікавості до стійких висловів. Серед усіх доробок треба відзначити словники Е. Сарачбаші та І. Міннетоглу, а також збірки паремій О. Аксоя, М. Юртбаші.

Загалом за останні десятиліття дослідники все більше звертаються до досліджень турецької фразеології. Серед вітчизняних учених значний внесок у дослідження турецьких ФО зробила Л. Покровська. Результати її роботи представлено у низці статей та дисертаційних дослідженнях. Більшість наукових розвідок пов'язані з особливостями перекладу різних груп ФО (Н. Дем'яненко, Е. Мініахметова, Ю. Онищенко та ін.). Методичний аспект перекладу висвітлено у статтях О. Чаєнкової, Л. Орехової.

Серед турецьких науковців, які досліджують фразеологічний фонд своєї мови можемо назвати Б. Хаді, О. Аксоя, Л. Узун, С. Кенесбаєва.

Отже, багатовікова історична спадщина українського та турецького народів внаслідок загарбницьких воєн дають поштовх до виявлення спільних та відмінних, специфічних рис обраних фразеологічних одиниць у двох культурах. Національно-культурні відмінності, психологічні стереотипи, релігійні та історичні традиції спонукають до нових і нових досліджень.

Результати дослідження

Релігійні концепти є одним із домінантних аспектів як у християнській, так і мусульманській духовній складовій нації. «У них відображені основні концепти культури – як національної, так і загальнолюдської» [Коньок, 2011: 80].

Концепт «Бог» є своєрідною системою, що об'єднує моральні, етичні та культурні цінності, а, отже, якнайкраще ілюструє спільне й відмінне у когнітивній свідомості українського та турецького етносів.

В українській національній традиції концепт «Бог» базується на релігійно-міфологічній системі ще з епохи язичництва. Дохристиянська репрезентація концепту має відбиток антропоцентричного характеру, персоніфікована, із людськими атрибутивними ознаками. Свідченням цього стали уособленні образи фольклорного жанру. Подальша трансформація породжує Бога, який замість язичницької міфології із численною кількістю давніх теонімів являє собою триобраз Бога-отця, Бога-сина і Бога-Духа Святого, який «замислив світ і нас у ньому, а духовна семантика, збагачуючи свідомість, може змінювати сенс життя людини, бо має необмежену виняткову найвищу силу» [Вільчинська, 2018 : 129]. (*Всі ми під Богом; Бог всьо в руках тримає; Господь усім токма; Господь усьому корма; Світ всюди наповнений славою Творця; Діти – то роса Божя; Бачить Бог з неба, що кому треба; Від серця до Бога навпростець дорога; Де любов, там сам Бог перебуває.*

Згодом, концепт «Бог» набуває різного виду конотативних значень. Окрім духовної семантики, Бог наділяється номінаціями іронічно-саркастичного характеру (*Казав циган: в Бога вір, а Богові не вір, бо Бог порадить, Бог і зрадить; Не все до Бога – треба й до розуму свого; Плюнь, небоже, на святий Боже! Що тому Богу молитесь, котрий не милує; Хіба можна у неживого Бога хліба випросити; Вже святий Боже не допоможе! Святі святителі, що з вами робитимеш: ні хліба спекти, ні діри залатати, прийдеться так викидати; Вз'яв Боженьку за ноженьку – та й бабах об землю*). Такі фразеологізми не будуть мати еквівалент при перекладі на будь-яку мову ісламського світу, зокрема й на турецьку через те, що в цій релігійній системі бог – це абсолют. У давні часи за подібні висловлювання людину могли стратити. Безеквівалентними будуть і фразеологізми типу: *ніп з Богом говорить, а на чорта дивиться*. Пояснюється це тим, що молитва в ісламі не має посередника (особи духовного сану), як у християнстві. Імам не виконує сакральних функцій, не наділений благодаттю чи чимось подібним. Український фразеологізм саркастично висміює людину, яка повинна бути зразком добротності як посередник між Богом і людьми, проте виявляє найгірші людські вади.

Загалом ісламські релігійні закони керуються такими ж категоріями, що і християнські: всемогутність, святість, вічність, духовність, світотворчість тощо. Атрибутивне заперечення – у триєдності образу: Аллах воістину єдиний, він, на думку представників ісламської культури, є творцем усіх форм життя. Тому не заперечуючи Євангеліє, Ісуса Христа мусульмани вважають пророком, а не Сином Божим. Отже при перекладі не варто використовувати варіанти ФО із компонентом «Христос», які подаються в українських лексикографічних працях (див. – *як у Христа за пазухою*). Загальновідомим є той факт, що у мусульманській традиції у Бога немає імені, тому використовують його замітники (близько 99 назв). Основним онімом, який інтерферує усі наявні компоненти, є номінатив Аллах. Він виконує свою основну роль – емоційно-експресивний вплив на свідомість людини.

Ісламська культура має певну мету, заради якої людина прийшла в цей світ, – поклоніння Великому творцеві. Життя людини повинно проходити згідно із законом, який встановив Аллах. Справжній мусульманин безумовно вірить у свого Бога й залишається вірним йому, позбавлений марнославства й гордині; він завжди вдячний Аллахові за кожне досягнення в житті.

Подібні форми прийняття релігійного аспекту створили тематично орієнтовані за змістом ФО, в яких семантично закладено поклоніння вищому Божеству. У них відсутнє іронізування щодо концепту «Бог». Але паралельно

зафіксовано ФО із ознаками негативної семантики, яка має акцент на справедливій карі Аллахом за негідні вчинки.

Проведення аналізу ФО дало змогу дійти висновку, що мовні одиниці із концептом «Бог» моделюють певні стани, відносини, характеристики, взаємини і дії. Це зумовило можливість виділити мікрополя на рівні ФО із концептом «Бог».

Стан характеризується різними обставинами та/або умовами, у яких хто-небудь перебуває, існує за певної ситуації. До складу фразеосемантичного поля «стан» входять такі мікрополя:

- мікрополе, що номінує морально-етичну категорію «витримка», у турецькій мові окреслюється такими ФО: *Allah dağına göre kar verir (verir kıışı)* (дослівно – *Бог дає сніг відповідно до гори (дає зиму)*).

Основні ознаки цього мікрополя базуються на тому, що Всемогутній Аллах дає кожному зі своїх рабів стільки тягара і труднощів, скільки він може витримати. Для когось їх менше, а для когось більше. Подібне тлумачення має на меті донести можливість витримати будь-які негаразди, скільки їх визначено Богом людині відповідно до її сил та можливостей. Семантичні ознаки українських фразеологічних одиниць дублюються, мають певну схожість, хоча ступінь конотації може бути дещо різним. Найбільш дотичною до турецьких ФО є фразема: *Кожний несе свій хрест*, що семантично сягає часів Ісуса Христа, який ніс свій хрест на Голгофу, адже його доля була визначена Богом і свою путь він мав пройти і витримати випробування за будь-яких обставин. *Долю не обирають, долю Бог дає*;

- мікрополе «воля, незалежність» апелює до влади над своїми діями й урегулюванням власної поведінки. У турецькій мові таку ФО: *Allah sağ eli sol ele tuttuğ etmesin* (дослівно – *нехай Аллах не зробить праву руку залежною від лівої*). Семантика ФО пов'язана із необхідністю людини мати волю, оскільки бути нужденною і просити про допомогу – призводить до відмов і образ. Образа ж є руйнівною силою, яка не відповідає законам турецької релігійної культури. Українська відповідником буде. *Дай кому волю сам підеш у неволю*.

- мікрополем, що означає прагнення задоволення, пов'язане із конкретним предметом, є сема «бажання». Визначене мікрополе має широкий спектр застосування, оскільки потяг до здійснення чого-небудь охоплює найрізноманітніші сфери людського буття. Так, зазначене мікрополе описує побажання щастя молодим у рівному браку – *Ver yiğidi yiğide, Mevla rızkını yetire* (дослівно – *Віддай мені, сміливий, Дай Боже прожиття сміливій людині*), українська фразема: *Жити як Бог приказав, Жити по Божому закону*;

Також у цьому мікрополі визначимо сему із побажанням знайти дівчині свого судженого: турецька мова – *Allah kara ka şli kara gözlü nişanlı versin!* (буквально – *Нехай Бог дарує тобі нареченого з чорним волоссям і чорними очима*). Ця ФО є безеквівалентною для перекладу.

Традиції комунікування схожі в обох мовах і знаходять своє вираження в етикетних фразеологічних одиницях. У турецькій мові визначимо такі ФО: *Allah vere de!* / *Allah nasip etti* (дослівно – *Бог дасть / Бог дав це*); *Allah korusun!* (дослівно – *Благословить Аллах*); *Allah merhamet etsin* (дослівно – *Нехай Бог милує*); *Allah esirgesin!*; в українській мові є відповідники, що мають збіг за змістом і частково за формою: *Нехай Господь благословляє; Господи помилуй, раба свого; Бережи, Боже, поздоров Боже (застр.)* Також мікросема «бажання» окреслює фраземи із побажанням здоров'я як основної категоріальної (буттєвої) сутності в житті людини: турецький відповідник – *Allah esirgesin, Allah şifasını versin* (дослівно – *Бережи його Бог! Боже здоров'я! Нехай Аллах дасть зцілення*); український відповідник – *Бережи, Боже! Дай, Боже, щоб і моїм дітям, Дай Боже, двоє: щастя і здоров'я! дай Боже (Бог, Господи) здоров'я! Нехай Бог вам здоров'я прибавить в ручки, у ніжки і в животик трішки!*

Також семантично близькою за змістом з українськими фраземами є сема із побажанням доброї ночі, щасливої дороги: *Allah rahatlık versin!* (дослівно – *Нехай Аллах дарує спокій*), *Allah yolunu açık etsin!* (дослівно – *дай Бог йому відкрити шлях*).

На позначення відповідного побажання українці використовують такі вирази: *З Богом, благословить тебе Господь! У добру путь.*

Вартою уваги є сема, значення якої базується на важливості перебування на власній дорозі без можливості схибити і потрапити на слизький шлях. *Allah insanı a ırtmasın!* (дослівно – *Боронь, Боже, втратити людині свій шлях*). Найближчим українським відповідником без компоненту «БОГ» є: *Вийти на дорогу.*

Означені ФО базуються на семантичних ознаках, що окреслюють у своїй більшості побажання духовного (нематеріального) контексту. Але досліджувані фраземи свідчать і про наявність побажань як із духовними, так і матеріальними основами. Турецька мова: *Allah hayırlı pazar versin!* (дослівно – *нехай Аллах дасть хорошу торгівлю*), *Allah insanı a ırtmasın* (дослівно – *Дай Боже людям дивуватися!*). Українська мова: *Пошли їм, Боже, чого вони в Бога бажують, Дай тобі, Боже і з роси і води!*

Мовні одиниці, які визначають мікрополе «побажання» у турецькій мові, мають не лише позитивну конотацію, а й негативну. Так, визначено ФО із таким семантичним полем: *Allahın belâni versin* (буквально – *нехай Аллах дасть тобі лихо*), *Allah'ından bulsun!* (буквально – *Дай Боже знайти! нехай знайде тебе від Аллаха*), (буквально – *Хай вас Бог карає! Allah'ın gazabına uğra* (буквально – *ти накликаєш гнів Аллаха*). Українська мовна картина світу також тяжіє до негативної конотації: *Нехай Бог тебе покарає, Убий тебе, Божя сила, Побий тебе Божя сила на гладкій дорозі.*

Серед аналізованих турецьких ФО із мікрополем «побажання» виокремлено мовну одиницю із побажанням дитині зростати протягом життя разом з батьком та матір'ю: *Allah analı bablı büyütsün* (дослівно – *Бог, мати і батько нехай росте*). Так, світоглядну систему турецької культури закладено у філософській єдності, яка визначає, що батьки із Божою допомогою мають виховати гідну релігійним канонам дитину. В українському мовному фонді еквівалент не знайдено.

- Мікрополе «упевненість» містить у складі ФО дії, що пов'язані із образом Бога-судді. Такий розподіл має місце, оскільки як у турецькій, так і українській релігійній культурі Бог вершить суд над людиною. У турецькій мові зазначене мікрополе визначають фразеологізми: *Söz bir Allah bir* (дослівно – *Слово єдине, Бог єдиний*); *Allah adına ant içtek* (клянусь іменем Аллаха); *Allah gönlüne göre versin* (дослівно – *Нехай Бог благословить ваше серце*); *Varekallah(u)* (дослівно – *Нехай благословить Аллах*). В українському семантичному полі: *(Богом клянуся, нехай Господь (Бог) благословляє; Борони вас, Боже! Дай, Боже, тобі з неба, чого тобі треба! Дай, Боже, щоб і моїм дітям так!);*

- мікрополе «віра» є базовим компонентом під час вивчення концепту «Бог», оскільки лише людина вирішує чи бути їй з Богом чи навпаки – бути поза Богом і, відповідно, поза вірою. Прийняття віри – це прийняття самого Бога й усіх тих сил, які із ним пов'язані. У турецькій мові маємо фраземи: *Allah'tan umut kesilmez* (дослівно – *Не можна впадати у відчай перед Аллахом*). Аллах не залишає тих, хто вірить у нього в скрутному становищі, навіть у найвідчайдушніші моменти. Він створює для них привід для радості, для покращення їхніх справ, становища. Тому навіть у найгірших і найбезнадійніших ситуаціях мусульмани не впадають у песимізм і страх самотності. Вони щиро вірять, що Всевишній Аллах прихильний до них і захистить їх. *Altı olur, yedi olur, hep Allah'ın dediği olu Allah vere de! / Allah nasip etti* (дослівно – *Шість буде, сім буде, це завжди Божя воля. Скажіть: «Бог благословив мене! Бог дав мені це*). Українськими відповідниками будуть наступні фразеологізми: *Вольно Богу, що хотіти, то творити, Божя воля, Божя сила, Без Божої волі і волос з голови не спаде, Усі ми в Божих руках, Усе в Божих руках, Що буде, то буде, ва буде те, що Бог дасть.* Турецька фразеологічна одиниця – *işî Allah'a kalmak* (дослівно – *залиши це Богу*) має подібну конотацію із акцентуалізацію на повній довірі до Бога. *Бог (Господь) із тобою, Бог тебе не забуде* – змістовно апелюють українські фразеологізми. Окрім того, українські ФО характеризуються як безумовною вірою у Всевишнього: *май надію на Бога, усе в руках Божих*, так і іронічно зумовленою недовірою і покладанням на

самого себе – *На Бога складайся, розуму ж тримайся, Бога взирай, а руки прикладай, Богу молись, а сам стережись, Надія в Бозі, якщо є що у возі, На Бога надія та й на кума Матія;*

- мікрополе «невпевненість» / «сумнів» у турецькій мові відмічено ФО: *Allah bilir, Allahı alet* (дослівно – *Бог знає, Аллах краще знає*. В українській мові маємо відповідники: *Бог його знає, лише Богу відомо*.

Ядерна сема фразеосемантичного поля «характеристика» містить оцінку комунікантом предметів, явищ оточуючої дійсності або діяльності, учинків, характеру людини. Це оцінювання реалізується через позитивні та негативні конотації. Відповідно ми можемо виділити такі мікрополя:

- мікрополе «позитивна оцінка» містить сему «нагороджувати за що-небудь». У турецькій мові виявлено ФО, що її репрезентує: *Allah sabırlı kulunu sever* (дослівно – *Аллах (Бог) любить свого терплячого раба / слугу*). Терпіння, як чеснота мовчазного очікування без переймання через те, що станеться, якщо людину спіткають неприємні ситуації (біль, горе, бідність, несправедливість, хвороба та ін.), одна з основних моральних якостей особистості і в ісламі, і в християнстві (порівняйте – *Бог терпів, і нам велів*). Турецький фразеологізм апелює до того, що нагородою за терпіння буде любов Бога, його прихильність. Українська паремія, хоч і має спільну сему «терпіння – як одна з найкращих якостей, яку може мати людина» не містить семи «нагорода», тому не може вважатися відповідником до цього турецького прислів'я. Близьким до турецького вислову за основною семою цього мікрополя буде фразеологізм: *За терпіння Бог дає порятунок*. На наш погляд, лексеми «любов» і «порятунок» мають спільну метафоричну концептуальну модель: любов Бога – порятунок. У семантиці більшості українських ФО терпіння як позитивна якість стосується Бога: *Живи, поки Господь бог гріхам терпить, поки Бог гріхам терпить, та голова на плечах, Бог довго терпить, та боляче б'є*. Загалом, терпіння, як риса характеру людини, пов'язується в українській мовній картині світу із прагненням чогось навчитися, щось здобути: *на бажання є терпіння, Іти в науку – терпіти, Без терпіння немає вчення, До великого терпіння прийде і уміння та ін.* Або є зовсім протилежною до аналізованого турецького фразеологізму: *Терпить брага довго, а через край піде – не вгамуєш, Краще померти, аніж неправду терпіти, Час терпіти, а вік жити, Краще прірва, ніж терпіти злу напасть, Будь-якому терпінню міра, Терпець урвався та ін.*

- мікрополе «негативна оцінка» чогось або кого-небудь.

У ФО *Düşmez, kalkmaz bir Allah* (букв. *Бог - це той, хто ніколи не падає і не піднімається*) негативна конотація формується за рахунок сем «гоноровий», «самолюбивий». «зарозумілий», які входять у значення цього виразу. Гонорова, зарозуміла людина повинна пам'ятати, що вона живе у світі, де все змінюється кожної миті. Сьогодні можеш бути багатим, а завтра бідним. Всевишній Аллах – єдиний, хто перебуває поза межами всіх позитивних чи негативних змін. Українськими відповідниками до турецької паремії будуть: *немає у світі над Бога, над Богом немає нікого*. Ці мовні одиниці мають однаковий план змісту, але вони різні за формою.

- мікрополе «кількість». Серед аналізованих турецьких фразеологічних одиниць із компонентом «Бог» у межах ядерної семи «характеристика» виокремлено мікрополе, яке має нейтральну конотацію і немає зв'язку із релігійними фактами: *sayısın Allah bilig* (дослівно – *кількість Аллах знає*) – дуже багато. В українській мові нами не знайдено еквівалента для цієї турецької паремії із компонентом Бог. На позначення кількості українці вживають такі стійкі сполуки: *Без ліку; Кури не клюють; Свині не їдять; Лопатою горни (греби, загрибай); Аж кишить (безліч); До біса; Як маку; Як піску морського; Ні проїхати ні пройти; На волівій шкурі не списати; Хоч греблю гати; (про роботу, справи, клопіт тощо) По горло; По вуха; По шию; З головою; По зав'язку; Ціла купа; (надзвичайно багато) Як цвіту в городі (по всьому світу)*. ФО *Свині не їдять* та *До біса* категорично не можна використовувати як заміну фразеологізму *sayısın Allah bilig*: першому випадку – через національну специфіку сприйняття зооніму «свиня» у двох культурах; у другому – через

опозиційність контекстуальних метафор, які лягли в основу цих паремій у різносистемних мовах. Серед усіх наведених ФО української мови нейтральне стилістичне забарвлення має тільки перша у списку мовна одиниця – *Без ліку*, але вона не може передати національно-культурну специфіку турецької паремії.

- мікрополе, де дається характеристика не людині, а місцевості за семами «малолюдний», «затишний», «усамітнений». У нашому дослідженні воно представлено таким виразом: *Allahı çok, insanı az bir yer* (дослівно – *Аллаха багато, людей мало*) – *Затишне, безлюдне місце*. Відомо, що для здійснення молитви мусульманину не потрібний посередник, а лише спокійне місце, де він може помолитися. Як уже зазначалося, імам не є посередником між Богом і людьми, як піп у християнстві. Це духовний і світський лідер громади. Відповідно, значення турецької паремії детермінують лексеми «*Allahı*», «*çok*» та «*insanı*», «*az*», дві з яких є антонімами. Отже, аналізована мовна одиниця турецької мови не може мати українського відповідника, бо в основі її значення лежать традиції невластиві українцям-християнам.

Серед турецьких фразем було виявлено три, які об'єднує спільне фразеосемантичне поле «дія» із мікрополем «допомога»: *Vermeince Mabud (Yaratıcı, Allah), neylesin Mahmut* (дослівно – *Коли Мабуд (Творець, Аллах – примітка наша) не дає, що може зробити Махмуд?*) та *Allah gülmüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar* (дослівно – *Якщо Аллах зачиняє срібні двері, він відчиняє золоті*), *Allah doğrunun yardımıdır* (дослівно – *Аллах - помічник правди*). Воно характеризує дії Бога по відношенню до людини як вищої, справедливої, доброї сутності, яка завжди прийде на допомогу праведній людині, що живе за божими законами. Останні дві ФО за своїм значенням є доповненням і продовженням одна одної. Так, Аллах допомагає тому, хто робить те, що він велить, і уникає того, що він забороняє. Такій людині, якщо вона знаходиться у скруті, Бог завжди допоможе. Перший фразеологізм за своєю семантикою є ніби підсумком до описаної ситуації: все на розсуд Всевишнього. У значенні цього фразеологізму є і додаткова конотація пов'язана із семою «доля»: якщо Бог не дав ані таланту, ані багатства, ані знань, то людина нічого з цим зробити не зможе. Язичницькій світоглядній системі східних слов'ян не властивий фаталізм, як наприклад світобаченню жителів країн Заходу та Сходу, проте під впливом християнства він поступово вкорінювався у свідомість українців і виявлявся в сталих словосполученнях із компонентом Бог, які можуть виступати як відповідники до означених турецьких мовних одиниць. Порівняйте: *Бог все бачить та не скаже, а разом вже покарає на тім світі, Як Божья воля, то винирнеш з моря, Як Бог дасть, то і в вікно подасть, Кому Бог має що дати, то дасть і в хаті, Коли Бог не велить, то нехай не болить, Як Бог не pomoже, то й святі не боронять, Як Бог не хоче, то хоч би десять голів мав, то нічого не зробиш, Як Бог годить, то й мокре горить*. Наведені паремії не є повними еквівалентами до турецьких ФО. Вони співпадають з останніми у вираженні ядерної семи «дія».

Відносини між людьми та людей із об'єктивним світом репрезентують наступні фразеологізми: *Allah kulunu kısmeti ile yaratır* – (дослівно – *Аллах створює свого раба відповідно до його призначення*), *Almadan vermek, Allah'a mahsus (yaraşır)* – (дослівно – *Тільки Аллах може давати, не беручи*), *bütün umudu Allah* – (дослівно – *вся надія на Аллаха*). Це дозволило виділити в межах їх семантики ядерну сему «відносини», яка поділяється на такі мікрополя:

- мікрополе «перешкоджання» представлено фраземою *Allah kulunu kısmeti ile yaratır*. Кожен, хто народжується, має від Аллаха своє завдання на землі. Бог завжди допоможе людині вийти на правильну путь і заробляти собі на життя. Головне, щоб люди не заважали один одному. Відповідників, які повністю відтворюють ядерну сему цієї ФО не знайдено.

- мікрополе «віддача» ілюструє такий вислів *Almadan vermek, Allah'a mahsus (yaraşır)*. Цей вислів окреслює взаємини між людьми на основі взаємовигідної допомоги. Турецьке прислів'я говорить, що коли люди допомагають одне одному, то вони шукають віддачі. Отже, допомагайте іншим, якщо хочете, щоб потім допомогли

вам, бо тільки Бог як абсолют не потребує допомоги, а може сам її надавати. Цей вираз має такі відповідники в українській мові: *Живи для людей, поживуть і люди для тебе, Чоловік громади не зможе, а громада одного може, Як ми до людей, так люди до нас, Біда, коли один у бороні, а десять у сторони;*

- мікрополе «безнадійність» відмічено в турецькій мові таким ФО з нашого списку: *Bütün umudu Allah* (дослівно - *Уся надія на Аллаха*). Цей фразеологізм характеризує ситуацію, коли людині з різних причин немає до кого звернутися по допомогу й залишається тільки молитися Аллаху, щоб допоміг подолати життєві труднощі. Типовість життєвої ситуації, яку характеризує фразеологізм *bütün umudu Allah* дозволяє дібрати не один відповідник для перекладу на українську мову цієї турецької фраземи, зокрема: *Як би не Біг, хто б нам поміг, Як Боже pomoже, то усе буде гоже.*

Висновки та перспективи

Таким чином, здійснений компаративний аналіз турецьких та українських фразеологічних одиниць, що репрезентують концепт «БОГ», дає матеріал для реконструювання картини світу в різносистемних мовах.

Асоціації, що пов'язані із релігійними установками турецького та українського етносів, мають як спільні риси, так і розбіжності. Це пов'язано, передусім, із тими постулатами, що не збігаються в ісламській релігійній культурі й у християнській. Відповідно, культурно-марковані одиниці із компонентом «БОГ» умовно можна розподілити на групи. Безеквівалентні – мають різні моделі концептуальної метафори у своїй основі. Групи, які мають спільну ядерну сему, але відрізняються конотаціями та структурою, проте зберігають у мові перекладу компонент «Бог». Група турецьких фразеологічних одиниць близьких за семантикою до відповідних одиниць української мови, але у мові перекладу не існує фразем із компонентом «БОГ». Такі ФО можуть бути використані лише за умови, що ядерна сема передана адекватно. Останню групу фразеологізмів складають одиниці, які мають відповідник в українській мові. Більшість з них відносяться до фразеосемантичного поля «стан» і є фразеологізованими етикетними формулами, формами проклять, побажань тощо.

Отримані результати дають підстави вбачати перспективи подальших досліджень у визначенні національно-культурної специфіки окремих фразеологічних одиниць із компонентами «віра», «молитва», «мечеть», «церква» та ін, що пов'язані із репрезентацією концепту «БОГ» у турецькій та українській мовних картинах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Білоус О.М., 2013 – *Білоус О. М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій : доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень.* Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с. – Режим доступу: https://cusu.edu.ua/images/download-files/inmov/posibniki/%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83.pdf
- Вільчинська, 2018 – *Вільчинська Т. Особливості вербалізації сакрального концепту «Бог» в українській етнолінгвокультурі. Лексика на перетині наукових парадигм. Монографія за редакцією Л. Струганець.* Тернопіль, 2018. С. 122-134. – Режим доступу: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17361/1/11_Vilchynska%281%29.pdf
- Гайдаєнко, 2011 – *Гайдаєнко І. В. Концепт як системне утворення. Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць.* Херсон : ХДУ, 2011. Випуск 15. С. 10-12. – Режим доступу:

- <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/2530/1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Загнітко, Богданова, 2017 – *Загнітко А. П., Богданова І. В.* Лінгвокультурологія. Вінниця, 2017. 287 с. – Режим доступу: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/166/1/%D0%9B%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>
- Каракевич, 2010 – *Каракевич Роксоляна.* Фразеологічна об'єктивація концептів TOD / смерть кризь призму зіставлення. *ROCZNIKI HUMANISTYCZNE.* Tom LVIII, zeszyt 7. 2010. С. 89-107. – Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0.%D0%BE%D0%B1.%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%82%D1%96.pdf>
- Кияк, 2008 – *Кияк А. М.* Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
- Коньок, Шевцова, 2017 – *Коньок О. Шевцова А.* Відображення соціальних уявлень про совість у пареміологічній картині світу українського і туркменського народу / Світогляд – Філософія – Релігія. Збірник наукових праць. Випуск 12. Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 79-85. – Режим доступу: https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/65718/1/Konyok_Shevtsova_conscience.pdf;jessioid=4AABD34B4E9376DE00F085840B95D77B
- Куза, 2013 – *Куза А.* Темпоральна релігійна фразеологія як вияв національного світогляду. *Проблеми гуманітарних наук. Випуск 32. Філологія.* 2013. С. 50-67. – Режим доступу: https://dspu.edu.ua/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2013_6.pdf
- Олійник, Сидоренко, 1991 – *Олійник І. С. Сидоренко М. М.* Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. Видавництво: К.: Радянська школа, 1991. 400 с. – Режим доступу: <https://archive.org/details/sl0vn23>
- Пилипчук, 2008 – *Пилипчук С.* «Галицько-руські народні приповідки»: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. С. 117.
- Покровська, 2013 – *Покровська В. Л.* Турецкая фразеология и паремология коранического происхождения как фрагмент языковой картины мира. *Міжнародне спеціалізоване видання «KARADENIZ»/BLAK SEA.* Yıl 5, Sayı 17. 2013. – Режим доступу: S. 69-78. Зарубіжне видання. <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/155294>
- Покровська, 2018 – *Покровська І. Л.* Комунікативно-прагматична роль релігійних етикетних зворотів у сучасному турецькомовному дискурсі / *Південний архів. Збірник наукових праць. Філологічні науки. Випуск LXXIV.* 2018. С. 112-115. – Режим доступу: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/488>
- Тарасюк, 2021 – *Тарасюк І.* Бог і людина у світоглядній традиції українців (на матеріалі народних паремій): дис. канд. істор. наук. Львів, 2021. 277 с. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tarasiuk_Iryna/Boh_i_liudyna_u_svitohliadnii_tradytsii_ukraintsiy_na_materiali_narodnykh_paremii.pdf
- Українські приказки та прислів'я. Укладач М. Номіс. Київ : «Либідь», 1993. 769 с. – Режим доступу:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Nomys_Matvii/Ukrainsko_prykazky_pryslivia_i_take_inshe.pdf?

- Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови. Укладачі: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 1. 1993. 528 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002213
- Чаєнкова, 2021 – Чаєнкова О. К. Фразеологічні одиниці з компонентом-онімом бог (на матеріалі української, турецької та англійської мов). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 4 Ч. 2 2021. С. 152-167. – Режим доступу: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_2/28.pdf

REFERENCES

- Bilous O.M., 2013 – Bilous O. M. Teoriia i tekhnolohiia perekladu. Kurs leksii : doopratsovanyi ta dopovnenyi. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv perekladatskykh viddilen. Kirovohrad, RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2013. 200 s. – Rezhym dostupu: <https://cusu.edu.ua/images/download-files/inmov/posibnyky/%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83.pdf>
- Vilchynska, 2018 – Vilchynska T. Osoblyvosti verbalizatsii sakralnogo kontseptu «Boh» v ukrainskii etnolinhvokulturi. Leksyka na peretyni naukovykh paradyhm. Monohrafiia za redaktsiieiu L. Struhanets. Ternopil, 2018. S. 122-134. – Rezhym dostupu: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17361/1/11_Vilchynska%281%29.pdf
- Haidaienko, 2011 – Haidaienko I. V. Kontsept yak systemne utvorennia. Naukovyi visnyk KhDU. Seriia «Linhvistyka» : zb. nauk. prats. Kherson : KhDU, 2011. Vypusk 15. S. 10-12. – Rezhym dostupu: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/2530/1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Zahnitko, Bohdanova, 2017 – Zahnitko A. P., Bohdanova I. V. Linhvokulturolohiia. Vinnytsia, 2017. 287 s. – Rezhym dostupu: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/166/1/%D0%9B%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>
- Karakevych, 2010 – Karakevych Roksoliana. Frazeolohichna obiektyvatsiia kontseptiv TOD / smert kriz pryzmu zistavleniia. ROCZNIKI HUMANISTYCZNE. Tom LVIII, zeszyt 7. 2010. S. 89-107. – Rezhym dostupu: <file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%D0%BE%D0%B1%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%82%D1%96.pdf>
- Kyiak, 2008 – Kyiak A. M. Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam) : pidruchnyk. K. : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiyi universytet», 2008. 543 s.
- Konok, Shevtsova, 2017 – Konok O. Shevtsova A. Vidobrazhennia sotsialnykh uiavlen pro sovist u paremiolohichnii kartyni svitu ukrainskoho i turkmenskoho

- narodu / Svitohliad – Filozofia – Religia. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 12. Sumy : Sumskiy derzhavnyi universytet, 2017. S. 79-85. – Rezhym dostupu: [https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/65718/1/Konyok_Shevtsova_conscience.pdf;jsessionid=4AABD34B4E9376DE00F085840B95D77B](https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/65718/1/Konyok_Shevtsova_conscience.pdf;jsessionid=4AABD34B4E9376DE00F085840B95D77B)
- Kuza, 2013 – Kuza A. Temporalna relihiina frazeologiya yak vyiv natsionalnoho svitohliadu. Problemy humanitarnykh nauk. Vypusk 32. Filologiya. 2013. S. 50-67. – Rezhym dostupu: https://dspu.edu.ua/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2013_6.pdf
- Oliinyk, Sydorenko, 1991 – Oliinyk I. S. Sydorenko M. M. Ukrainsko-rosiiskiy i rosiisko-ukrainskyi frazeolohichni tlumachnyi slovnyk. Vydavnytstvo: K.: Radianska shkola, 1991. 400 s.
– Rezhym dostupu: <https://archive.org/details/sl0vn23>
- Pylypchuk, 2008 – Pylypchuk S. «Halysko-ruski narodni pryovidky»: paremiolohichno-paremiografichna kontsepsiia Ivana Franka. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2008. S. 117.
- Pokrovska, 2013 – Pokrovska V. L. Turetskaia frazeologiya y paremiologiya koranycheskoho proyskhozhdennia kak frahment yazykovoi kartyny mira. Mizhnarodne spetsializovane vydannia «KARADENIZ»/BLAK SEA. Yil 5, Sayi 17. 2013. – Rezhym dostupu: S. 69-78. Zarubizhne vydannia. <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/155294>
- Pokrovska, 2018 – Pokrovska I. L. Komunikatyvno-prahmatychna rol relihiinykh etyketnykh zvorotiv u suchasnomu turetskomovnomu diskursi / Pivdennyi arkhiv. Zbirnyk naukovykh prats. Filolohichni nauky. Vypusk LXXIV. 2018. S. 112-115. – Rezhym dostupu: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/488>
- Tarasiuk, 2021 – Tarasiuk I. Boh i liudyna u svitohliadni tradytsii ukrainsiv (na materialii narodnykh paremi): dys. kand. istor. nauk. Lviv, 2021. 277 s. – Rezhym dostupu: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tarasiuk_Iryna/Boh_i_liudyna_u_svitohliadni_tradytsii_ukrainsiv_na_materialii_narodnykh_paremi.pdf?
- Ukrainski prykazky ta pryslivia. Ukladach M. Nomis. Kyiv : «Lybid», 1993. 769 s. – Rezhym dostupu: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nomys_Matvii/Ukrainsko_prykazky_pryslivia_i_take_inshe.pdf?
- Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy / AN Ukrainy, In-t ukr. movy. Ukladachi: V. M. Bilonozhenko ta in., redkol.: L. S. Palamarchuk (holova) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1993. Kn. 1. 1993. 528 c. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002213
- Chaienkova, 2021 – Chaienkova O. K. Frazeolohichni odyntsi z komponentom-onimom boh (na materialii ukrainskoi, turetskoi ta anhliiskoi mov). Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filologiya. Zhurnalistyka. Tom 32 (71) № 4 Ch. 2 2021. S. 152-167. – Rezhym dostupu: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_2/28.pdf